

*Uniwersytet Radomski im. K. Pułaskiego w Radomiu, Wydział Filologiczno-Pedagogiczny

**XI Liceum Ogólnokształcące im. Stanisława Staszica w Radomiu

KATARZYNA NOWAK*

ORCID: 0000-0003-2031-3074

katarzyna.nowak@urad.edu.pl

IZABELA WIECZOREK**

ORCID: 0009-0004-0686-9345

izabela.wieczorek18@onet.pl

Poziom zasobów osobowych kuratorów sądowych – badania pilotażowe

Level of Personal Resources of Probation Officers – a Pilot Study

PROPOZYCJA CYTOWANIA: Nowak, K., Wieczorek, I. (2024). Poziom zasobów osobowych kuratorów sądowych – badania pilotażowe. *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio J, Paedagogia-Psychologia*, 37(4), 195–221. DOI: 10.17951/j.2024.37.4.195-221.

ABSTRAKT

W literaturze przedmiotu istnieje wiele doniesień na temat zagrożeń w zawodzie kuratora, natomiast widoczna jest luka w badaniach dotyczących poziomu ich zasobów osobistych. Celem podjętego badania była analiza poczucia poziomu stresu i radzenia sobie z trudnościami, poczucia własnej skuteczności oraz satysfakcji z życia kuratorów sądowych, z uwzględnieniem oddziaływania zmiennych socjodemograficznych oraz organizacyjnych. Grupę badaną stanowiło łącznie 133 kuratorów sądowych pionu karnego i rodzinnego w wieku 32–62 lata, przy czym średni wiek wyniósł 46 lat ($M = 45,8$; $SD = 1,03$). Zastosowano Skalę Odczuwanego Stresu PSS-10 Cohena i in., Skalę Uogólnionej Własnej Skuteczności (GSES) Schwarzerera i Jerusalema oraz Skalę Satysfakcji z Życia (SWLS) Dienera i in.

Wyniki badań własnych wykazały, że kuratorzy sądowi ogółem doświadczają przeciętnego poziomu stresu i satysfakcji z życia oraz wysokiego poczucia skuteczności. Uzyskano zróżnicowanie wyników z uwagi na takie zmienne jak wiek i staż pracy. Kuratorzy sądowi w okresie wczesnego wieku średniego (do 45 r.ż.) cechowali się istotnie statystycznie wyższym poczuciem skuteczności niż badani w okresie późnego wieku średniego (powyżej 46 r.ż.). Ponadto respondenci ze stażem pracy do 20 lat mieli wyższy poziom skuteczności i satysfakcji z życia niż kuratorzy ze stażem pracy powyżej 20 lat. Uzyskane wyniki mogą stanowić podstawę do dalszych badań ukierunkowanych na

ocenę zasobów osobistych kuratorów, doświadczających szeregu zagrożeń związanych z wykonywaniem czynności zawodowych.

Słowa kluczowe: kurator sądowy; stres i radzenie sobie; poczucie skuteczności; satysfakcja z życia

WPROWADZENIE

Kurator sądowy, będąc funkcjonariuszem publicznym, wykonuje zawód obarczony bardzo dużą odpowiedzialnością, wysokimi wymogami moralnymi, a także stawiający go przed koniecznością radzenia sobie ze znacznymi obciążeniami wynikającymi z charakteru pracy. Zawód ten funkcjonuje w prawodawstwie polskim od początku XX wieku, kiedy Józef Piłsudski podpisał w 1919 roku dekret o utworzeniu sądów dla nieletnich. Pojawiło się w nim pojęcie „opiekunów sądowych”, którzy byli protoplastami kuratorów sądowych (Skowroński, 2016, s. 185; Szymków, 2018, s. 62; Opora, Wirkus, 2021, s. 16). Pomimo wieloletniej obecności w środowisku pracy kuratorzy nie są stanowią liczebnej grupy zawodowej. Jak podają Wirkus i Stasiak (2018), w całej Polsce jest niewiele ponad 5200 kuratorów zawodowych, wśród których z uwagi na specyfikę obowiązków wyodrębniono dwie specjalizacje: kuratorów dla dorosłych (niewiele ponad 3000 osób), którzy działają w ramach przepisów prawa karnego i kuratorów rodzinnych (niewiele ponad 2000 etatów), działających na podstawie orzeczeń sądów rodzinnych. Kurator sądowy jest odpowiedzialny wobec tego za wykonywanie zadań związanych z prawem rodzinnym i opiekuńczym oraz karnym (Muskala, Kusztal, 2018, s. 29; Miśkiewicz, 2024, s. 22). Kuratorzy ci przy wykonywaniu obowiązków służbowych wspierani są przez kuratorów społecznych (ponad 22 tys. pracowników) (Wirkus, Stasiak, 2018, s. 201).

Miśkiewicz (2024) przedstawiając szczegółową dynamikę rozwoju i zmian w zawodzie kuratora, zauważa, że prace legislacyjne nad zmodyfikowaniem przepisów regulujących pracę kuratora sądowego wciąż trwają. Podkreśla, że choć ustawa z dnia 1 grudnia 2022 roku o zmianie ustawy o kuratorach sądowych (t.j. Dz.U. 2023, poz. 27) wprowadziła liczne zmiany, to jednak nie dotyczą one w sposób zasadniczy formy i treści relacji pomiędzy kuratorami a podopiecznymi. Autorka dostrzega, że od drugiej połowy XX wieku dąży się do ograniczenia samodzielności kuratorów, wzmacnia aparat kontroli jego pracy i represyjność przepisów dyscyplinujących, przy równoczesnym zwiększaniu obowiązków. Tym samym trudno przewidzieć ostateczny rezultat prowadzonych prac na rzecz usprawnienia kuratorskiej służby sądowej w Polsce (Miśkiewicz, 2024, s. 22).

Należy podkreślić, że zawód kuratora sądowego wymaga wysokich predyspozycji zawodowych, jak również umiejętności radzenia sobie z szeregiem czynników ryzyka (zagrożeń) oraz posiadania adaptacyjnego poziomu zasobów osobowych (czynników chroniących). W niniejszym artykule podjęto problematykę

zasobów osobowych kuratorów sądowych, celem zaś podjętego badania była analiza poczucia poziomu stresu i radzenia sobie z trudnościami, poczucia własnej skuteczności oraz satysfakcji z życia w tej grupie zawodowej.

Poniżej przedstawiono aspekty dotyczące wymagań zawodu kuratora i trudności, z jakimi mierzy się on w swojej pracy, następnie przybliżono tematykę zasobów osobowych i ich znaczenia w pracy kuratora. Empiryczną weryfikację poziomu tych zasobów przeprowadzono w analizie badań własnych, a ich wyniki poddano następnie dyskusji. W zakończeniu wskazano potrzebę dalszych kierunków badań, jak też ograniczenia związane z przeprowadzonymi autorskimi badaniami pilotażowymi.

WYMAGANIA DOTYCZĄCE ZAWODU KURATORA SĄDOWEGO

Wszelkie aspekty związane z wykonywaniem zawodu kuratora reguluje ustawa z 2001 roku (Dz.U. Nr 98, poz. 1071 ze zm.). Obejmuje ona najważniejsze kwestie, takie jak prawa i zakres obowiązków kuratora, status zawodowy, kryteria przyjmowania kandydatów na kuratorów, przygotowanie do podjęcia stanowiska, praca samorządu kuratorskiego, odpowiedzialność dyscyplinarna czy organizacja pracy kuratorów społecznych (Miśkiewicz, 2024, s. 20).

Zgodnie z jej wytycznymi mogą go pełnić tylko osoby spełniające ściśle określone normy, dotyczące zarówno wykształcenia, jak i postawy moralnej (Brudnoch, Grabowska-Moroz, 2016, s. 4). Zawodowy kurator sądowy musi posiadać obywatelstwo polskie, wykształcenie wyższe kierunkowe z pedagogiki, psychologii, socjologii, prawa lub studia podyplomowe, a także zdać egzamin kuratorski poprzedzony aplikacją. Powinien też cechować go stan zdrowia umożliwiający pełnienie obowiązków zawodowych. Kurator realizuje określone przez prawo zadania o charakterze wychowawczo-resocjalizacyjnym, diagnostycznym, profilaktycznym i kontrolnym, związane z wykonywaniem orzeczeń sądu (Gromek, 2005, s. 18).

Ważnym wymogiem w zawodzie kuratora jest spełnianie wysokich standardów moralnych, dotyczący posiadania nieskazitelnego charakteru, co w literaturze przedmiotu opisywane jest poprzez takie cechy, jak: sumienność, uczciwość, pracowitość, odwaga, cierpliwość, otwartość intelektualną, zaangażowanie, samokrytycyzm, a także zaufanie do ludzi, uprzejmość, empatia, optymizm życiowy oraz wysoka kultura osobista (Bąkowska, 1995; Ereciński, Gudowski, Iwulski, 2002; Jedynak, 2014; Stasiak, 2021a; 2021b; Miśkiewicz, 2024). Podkreśla się, że kurator sądowy powinien uznawać podmiotowość drugiego człowieka, wykonywać swoje obowiązki z poszanowaniem jego praw i godności, kierować się zasadami uczciwości, szacunku i honoru, a także przestrzegać dobrych obyczajów (Gromek, 2005; Bębas, 2014). Wymogi te zawarto w kodeksie etyki kuratora, składającego się z trzech części, odnoszących się do zasad ogólnych, następnie

działań kuratora w kontakcie z podopiecznym, a na końcu relacji ze współpracownikami (Miśkiewicz, 2024).

Wskazuje się również na znaczenie cech związanych szczególnie z kompetencjami wychowawczymi, takimi jak akceptowanie niedoskonałości innych, przychylność zamiast oceniania, wyrozumiałość dla sposobów radzenia sobie z trudnościami życiowymi (Iwański, 2003). Podkreśla się również znaczenie kompetencji komunikacyjnych, interpretacyjnych, postulacyjnych, realizacyjnych czy metodycznych (Miśkiewicz, 2024). Ponadto zwraca się uwagę na służebność tego zawodu i potrzebę posiadania przez kuratora powołania na rzecz działania dla drugiego człowieka (Grudziwska, 2017b).

TRUDNOŚCI ZWIĄZANE Z ZAWODEM KURATORA SĄDOWEGO

Praca kuratora sądowego wiąże się z szeregiem trudności, dotyczących jej wymiarów (praca w sądzie i w terenie), wymogów, organizacji, warunków środowiskowych, specyfiki podopiecznych i aspektów psychospołecznych. Zostaną one poniżej pokrótce omówione.

Obszar pracy kuratorów sądowych jest ściśle związany z zadaniami wyznaczonymi przez Prezesa Sądu. Występują dwa główne wymiary pracy kuratora. Praca administracyjna i biurowa realizowana na terenie właściwego sądu, która polega na przygotowywaniu dokumentacji związanej z prowadzonymi postępowaniami oraz uczestniczeniu w postępowaniu sądowym. Drugim wymiarem jest praca terenowa. Wynika ona z nadzoru sądowego nałożonego na osoby w wyniku postanowień sądu (Kwadrans, 2019b, s. 171). Tym samym obszerność owych wymiarów i złożoność zadań z nimi związanymi stanowi znaczne obciążenie w tym zawodzie.

Podstawowe warunki organizacji pracy kuratora sądowego niosą szereg wyzwań. Często wskazuje się na jej obciążenia związane z rozbudowaną dokumentacją i biurokratyzacją. Ponadto kurator ma bardzo zróżnicowane godziny pracy. Często zdarza się, że musi zrobić wywiad środowiskowy o wczesnej godzinie porannej bądź późnym wieczorem. W miejscach zamieszkania podopiecznych ma prawo pojawić się w godzinach 7.00–22.00. Ze względu na zadaniowy system pracy kurator sam decyduje o czasie, w którym ją wykonuje. Praca kuratora sądowego jest niezrutynizowana, każda sprawa jest inna i niepowtarzalna, wymaga więc dużej elastyczności w działaniu (Żołnierczyk-Zreda, Warszewska-Makuch, Barańska, 2021, s. 6). Dodatkowo, jak zauważa Kwadrans (2019a, s. 14), terminowe wykonywanie powierzonych obowiązków wymusza na kuratorach sądowych konieczność korzystania ze swoich środków transportu, przez co stanowią oni prawdopodobnie jedyną służbę, która do realizacji zadań wynikających z przepisów prawa używa własnych narzędzi i sprzętu (m.in. swoich samochodów).

Kurator sądowy jako funkcjonariusz publiczny podlega też ograniczeniom związanymi z możliwością podjęcia pracy w innych obszarach zawodowych.

Nie tylko nie może podejmować dodatkowego zatrudnienia bez zgody prezesa sądu okręgowego, ale też nie wolno mu podejmować innego zajęcia ani sposobu zarobkowania, które przeszkadzałoby w pełnieniu obowiązków kuratora sądowego, mogło osłabiać zaufanie do jego bezstronności lub podważać zaufanie do sądu (Dz.U.2023.1095).

Jednak jednym z największych wyzwań dla bezpieczeństwa i ochrony zdrowia kuratorów sądowych związanych z ich charakterem pracy jest występowanie różnego rodzaju zagrożeń (fizycznych, emocjonalnych, etycznych i in.), wynikających bezpośrednio z miejsca wykonywania zawodu i specyfiki osób, nad którymi sprawowana jest piecza kuratorska. Jak zauważają Hołyst i Wojtera (2013, s. 205), „od wielu lat zawodowi kuratorzy sądowi wyrażali zaniepokojenie rosnącym zagrożeniem dla ich zdrowia i życia podczas realizowania czynności służbowych”. To jeden z nielicznych zawodów, w którym występują w tak silnym natężeniu zarówno zagrożenia zewnętrzne, jak i psychofizyczne. Do niedawna traktowano go jako pracę wykonywaną w biurze, a związane z nim ryzyko zawodowe ograniczano tylko do siedziby sądu. Skutkowało to tym, że niezidentyfikowane pozostawały podstawowe zagrożenia związane z pracą w środowisku zewnętrznym. Sytuacja uległa zmianie w 2021 roku, w którym ustanowiono, że praca kuratorów sądowych ma charakter terenowo-biurowy. Uwzględniono wówczas wszystkie ryzyka związane z pracą w terenie, dopracowano procedurę postępowania w kontakcie z materiałem biologicznym, a także procedurę zapewnienia przez pracodawcę wsparcia i pomocy psychologicznej. Nowe spojrzenie na specyfikę warunków pracy kuratorów dało efekt w postaci stworzenia nowego katalogu zagrożeń (Żołnierczyk-Zreda i in., 2021).

Szczególnie uciążliwe w pracy kuratora sądowego są specyficzne warunki fizycznego środowiska pracy „w terenie” (Sybilska, 2023).

W trakcie wykonywania swoich obowiązków kurator sądowy jest zmuszony do częstego przemieszczania się pomiędzy szeregiem placówek, w których przebywają jego podopieczni (zakłady karne, placówki opiekuńczo-wychowawcze lub leczniczo-rehabilitacyjne) oraz miejscem zamieszkania i środowiskiem codziennego funkcjonowania osób objętych nadzorem lub dozorem kuratora sądowego. Nierzadko przebywa w niebezpiecznych lub zaniedbanych budynkach (np. pustostany, zdewastowane posesje), co stanowi bezpośrednie zagrożenie dla jego zdrowia. Sybilska (2023, s. 93) podkreśla, że przeprowadzanie wywiadów czy spotkania wymagające ciągłego przemieszczania się zwiększają też ryzyko wypadków drogowych, zwłaszcza jeśli kuratorzy muszą jeździć w niebezpiecznych obszarach lub przez wiele godzin czy w trudnych warunkach pogodowych. Obszernej analizie zagrożeń związanych z pracą kuratora w terenie dokonała Miśkiewicz (2024), która wyodrębniła w niej pięć sfer: 1) ulice, chodniki, budynki; 2) bramy; 3) podwórka; 4) klatki schodowe i 5) mieszkania podopiecznych. Autorka w ramach obciążeń fizycznych terenu wykazała różne postaci „brudu

fizycznego”, obejmującego brud materialny ulic, budynków i mieszkań stanowiących teren pracy kuratorów (m.in. zniszczenia, śmieci, ścieki, smród, odchody).

Kuratorzy sądowi ze względu na środowisko, w jakim pracują, i kontakt z osobami dysfunkcyjnymi są narażeni na wiele zagrożeń biologicznych (m.in. krew i inne płyny ustrojowe ludzi/zwierząt, pasożyty, drobnoustroje, obecne w domach grzyby i roztocza, gryzonie, np. szczury, czy owady, np. pluskwy, karaluchy, prusaki). Praca w tak trudnym środowisku dodatkowo wiąże się z potrzebą współpracy z innymi służbami i często kontrola kuratorska zamienia się w interwencję z udziałem służb ratunkowych lub Policji. Warto zwrócić uwagę, że z wymienionymi czynnikami środowiskowymi wiążą się zagrożenia zdrowotne, na które może być narażony kurator, do których należy ryzyko zarażenia się groźnymi chorobami, np. gruźlicą, gripą, ospą wietrzną, HIV czy świerzbowcem ludzkim (Żołnierczyk-Zreda i in., 2021).

Istotnym obciążeniem dla kuratora jest komunikacja w relacji z podopiecznym Miśkiewicz (2024, s. 193) wyłoniła trzy główne strategie rozmawiania: podejmowanie trudnych tematów, wygaszanie konfliktów z podopiecznymi i pozyskiwanie ukrytych informacji, a także jedną taktykę wspierającą cele pozostałych strategii – prowadzenie pogawędki. Każda z tych form zawiera trud konfrontowania podopiecznych z ich trudnościami, na co najczęściej reagują oni oporem lub agresją. Stawia to kuratora często w sytuacji wysiłku wygaszania konfliktu z podopiecznym.

Kolejna trudność jest związana ze specyfiką podopiecznych kuratora sądowego. Na co dzień ma on kontakt z ludźmi dysfunkcyjnymi społecznie. Najczęściej są to osoby, rodziny, w których występują: uzależnienia, przemoc, choroby, ciężkie warunki socjalnobytowe czy bezrobocie. Ważnym elementem jest to, że osoby pod nadzorem zwykle nie mają świadomość chęci pomocy ze strony kuratora, są wobec niego wrogo nastawieni, czują niepokój i niechęć do współpracy, często kierują wobec niego różnego typu zaczepki, zachowania lekceważące czy nawet przemoc (Sybilska, 2023, s. 92–93). Wiele trudności wiąże się też ze stosowanym modelem kurateli, który może mieć m.in. charakter wychowujący lub kontrolno-represyjny. Ten ostatni wiąże się ze stosowaniem narzędzi przymusu i nacisku wobec podopiecznych, przeprowadzaniem rewizji i stosowaniem sankcji formalnych (Miśkiewicz, 2024). Taki model kurateli sprzyja zachowaniom agresywnym podopiecznych.

W konsekwencji następnym czynnikiem ryzyka jest zagrożenie wynikające z agresji osób objętych kuratelą oraz ich rodzin (Janus-Dębska, Ostaszewska, 2016a; Sybilska, 2023). Kuratorzy są często świadkami trudnych sytuacji życiowych swoich podopiecznych, mają stały kontakt z problemami, takimi jak przemoc, choroby psychiczne czy kryzysy rodzinne. W skrajnych przypadkach interakcje z osobami, nad którymi ma nadzór kurator sądowy, mogą wiązać się z ryzykiem napaści z ich strony. Agresja podopiecznych może przejawiać się

w różny sposób. Najczęściej obserwowaną jej formą jest agresja słowna polegająca na używaniu wulgaryzmów, wyzwisk i gróźb, a nawet próbach zastraszania. Spotyka się także agresję fizyczną o różnym natężeniu, od szarpania, popychania, do bicia włącznie. W sytuacjach ekstremalnych mamy do czynienia z zachowaniem mającym na celu wzbudzenie strachu poprzez nękanie telefoniczne w pracy lub w domu, podpalenie domu, wywołanie pożaru, kwestionowanie kompetencji (Żołnierczyk-Zreda i in., 2021). Powyższe zagrożenia mają niewątpliwie negatywne oddziaływanie na sytuację psychiczną i rodzinną kuratorów.

Kurator doświadcza silnych obciążeń emocjonalnych. Pomimo trudnych sytuacji nie może okazywać złości partnerom interakcji, emocji związanych z podopiecznymi czy w sytuacji interwencji służb. Powinien stale wykazywać umiejętność zarządzania swoimi emocjami w celu zredukowania nerwowej atmosfery (Miśkiewicz, 2024).

Sybińska (2023, s. 95) wskazuje na jeszcze jeden rodzaj trudności w zawodzie kuratora sądowego, którymi są zagrożenia etyczne, takie jak konflikt interesów, brak poufności, dyskryminacja i uprzedzenia, nadużycie władzy oraz brak profesjonalizmu. Autorka postuluje, aby kuratorzy sądowi regularnie uczestniczyli w szkoleniach z zakresu etyki. W pracy kuratorów występują też obciążenia moralne, związane z charakterem nadzoru, który wiąże się z określonym rodzajem nacisku oraz wszechobecnej kontroli. Nadzór nie jest udzielany za zgodą. Ponadto zawodowe decyzje kuratora mają wpływ na życie jego podopiecznych (Miśkiewicz, 2024, s. 160–161).

Na koniec warto zauważyć, że dostrzeganą trudnością związaną z zawodem kuratora jest problem kadrowy, który niesie ryzyko wykonywania działalności wychowawczej w sposób powierzchowny i pozorny oraz niedostatecznej efektywności oddziaływań kurateli sądowej (Miśkiewicz, 2024).

ZASOBY OSOBOWE – DEFINIOWANIE ORAZ ROLA W SYTUACJI PRACY

Przedstawione powyżej trudności zwracają uwagę na to, że realizacja czynności zawodowych kuratorów sądowych przebiega często w wysoce stresogennym środowisku. Tym samym są oni niejednokrotnie narażeni na oddziaływanie długotrwałego, przewlekłego stresu oraz wystąpienie zaburzeń zdrowia psychicznego (stanów lękowych, depresji i in.). Należy zdecydowanie podkreślić, że praca w zawodzie kuratora sądowego wymaga wysokiego poziomu zasobów osobowych.

Zainteresowanie konstruktem zasobów pojawiło się w latach 80. XX wieku dzięki teorii zachowania zasobów Hobfolla (2006), który zasobami nazwał rzeczy cenione przez ludzi. Autor zaliczył do nich nie tylko przedmioty, ale też pewne warunki, cechy osobowości czy pokłady energii (pieniądze, wiedza i in.), które mogą

jednostce okazać się potrzebne do przetrwania w sposób bezpośredni lub pośredni bądź służyć jej do zdobycia innych zasobów, które przyczynią się do tego. Poprawa (2001a) zwraca uwagę, że zasoby mają wobec tego charakter zewnętrzny wobec człowieka (należą do nich np. wspierające środowisko, religia czy środki materialne), a także wewnętrzny – rozumiane np. jako pozytywne nastawienie, kompetencje życiowe czy umiejętności samoregulacji. Zasoby podmiotowe, psychologiczne (nazywane też osobowymi czy osobistymi) są wyraźnie odróżniane od zasobów fizycznych i środowiskowych. Definiowane są jako względnie trwałe, dyspozycyjne wyposażenie człowieka dotyczące wymiaru poznawczo-afektywnego i behawioralno-kompetencyjnego. Pełnią rolę ochronną i moderującą w sytuacjach stresowych poprzez ingerencję w przebieg procesów systemu poznawczego jednostki i jej sposobów radzenia sobie, których efekty mogą zwrotnie wpływać, a nawet zmieniać jej psychologiczne zasoby (Poprawa 2001a; 2001b).

W literaturze przedmiotu zasoby osobowe najczęściej są rozumiane jako czynniki odpornościowe lub czynniki chroniące. Heszen i Sęk (2007) zauważają, że choć w psychologii zdrowia nie ma jednomyślności co do ich definiowania, to autorzy są jednak zgodni, że dotyczą one najczęściej właściwości, które korzystnie wpływają na procesy radzenia sobie z wymogami życia (stresorami). Pełnią ważną funkcję profilaktyczną lub pozwalają efektywnie radzić sobie z trudnymi wydarzeniami, poprzez co nie są przeżywane jako szkodliwe i zagrażające (Poprawa, 2001b). Dodatkowo pełnią istotną funkcję w radzeniu sobie z kryzysem, a nawet traumą, a także umożliwiają adaptację do nowych wyzwań i sytuacji.

Na gruncie psychologii zainteresowanie zasobami osobowymi jednostki jest związane z rozwojem koncepcji dotyczących szeroko rozumianej jakości życia (Heszen-Niejodek, 1996; Wachowiak, 2001), psychologii pozytywnej (Seligman, 1993; 2005) czy psychologii zdrowia (Heszen, Sęk, 2007; Heszen, Życińska, 2008). W ramach rozumienia zasobów zaczęto zwracać uwagę na znaczenie optymalnego poczucia stresu i radzenia sobie z nim (Selye, 1977; Hobfoll, 1989; 2006), poczucia skuteczności oraz uogólnionego przekonania o własnej skuteczności (Bandura 1982; 2001; 2007; Poprawa, 2001a; Ogińska-Bulik, 2006), poczucia koherencji (Antonovski, 1995), pozytywnej i adekwatnej samooceny oraz poczucia własnej wartości (Bishop, 2000; Ogińska-Bulik, 2006), jak również inteligencji emocjonalnej (Salovey i Mayer, 1990), dobrostanu, satysfakcji czy zadowolenia z życia (Diener 1984; Ryan, Deci, 2001; Carr, 2009; Czapiński, 2012). Ponadto czynniki chroniące i związane z nimi mechanizmy pozytywnej adaptacji stały się obiektem zainteresowania badaczy z nurtu *resilience* (Block, Kremen, 1996; Farkas, Orosz, 2015). Istotnymi zasobami są również kompetencje poznawcze, wśród których wskazuje się na znaczenie inteligencji, wraz z elastycznością, refleksyjnością i kreatywnością (Borys, 2010).

Zasoby i ich rola analizowane są również w obszarze aktywności zawodowej jednostki. Zauważono, że w sytuacji, gdy wysokim wymaganiom pracy

towarzyszy niski poziom zasobów występuje pogorszenie samopoczucia i zdrowia pracownika. Współwystępowanie zaś wysokich wymagań z wysokimi zasobami sprzyja sytuacji radzenia sobie i rozwoju zawodowego (Mańkowska, 2017). Problematyka zasobów i ich poziomu jest poruszana zwłaszcza w ramach zawodów pomocowych, medycznych oraz obarczonych wysokim ryzykiem (Ogińska-Bulik, 2016; Mamcarz, 2016). Pełnią one ważną rolę m.in. w radzeniu sobie ze stresem i przeciwdziałaniu jego negatywnym skutkom oraz zapobieganiu wypaleniu zawodowemu (Pyżalski, Merecz, 2010; Ostrowska, Michcik, 2013; Derbis, Baka, 2014; Goś, Rzemek, Śledziwska, Humeniuk, 2016; Jasiński, Derbis, 2019; Madej, 2021). Istotnym i często badanym zasobem w wyżej wymienionych grupach zawodowych jest uogólnione poczucie własnej skuteczności. Wołpiuk-Ochocińska (2024, s. 90–91), dokonując przeglądu badań nad znaczeniem poczucia skuteczności w sytuacji pracy, wskazuje, że jest to zasób osobisty, który stanowi m.in. czynnik obniżający napięcie związane z wymaganiami pracy, wzmacniający zaangażowanie w obowiązki, ponadto redukuje poziom stresu w pracy oraz pomaga radzić sobie z jego skutkami, wzmacnia odporność na przeciwności losu, pomaga pokonać przeszkody i skupić się na możliwościach przyjmowania trudnych sytuacji oraz postrzegania problemów jako szansy na rozwój, wiąże się ze sprawnością, samooceną, zaangażowaniem i dobrym samopoczuciem, a wreszcie sprzyja radzeniu sobie z lękiem i wypaleniem. Innym ważnym zasobem jest satysfakcja z życia, która w obszarze funkcjonowania zawodowego sprzyja przede wszystkim zachowaniom prozdrowotnym, a także motywacji do pracy. W literaturze przedmiotu wielu autorów wykazuje w badaniach własnych pozytywną rolę poczucia skuteczności i satysfakcji z życia w zawodach związanych z wysokim poziomem stresu i ryzykiem zawodowym (Ogińska-Bulik, 2004; 2016; Dudek, Koniarzek, Szymczak, 2007; Mockało, 2009; Potocka, 2013; Xanthopoulou, Bakker, Fischbach, 2013; Żuralska, Mziray, Postrożny, Domagała, 2014; Mróz, 2014; Kaczmarek, 2015; Wypych, Gałązkowski, 2015; Demerouti, Sanz-Vergel, Petrou, van den Heuvel, 2016; Pastwa-Wojciechowska, Piotrowski, 2016; Wojcieszek, Nawalana, Majda, 2017; Kupcewicz, Szczypiński, Kędzia, 2018; Nowak, Choła, Jawoszek, 2018; Bera, 2020; 2021; Knopp, 2021; Nowosad, 2023).

ZASOBY OSOBOWE W PRACY KURATORA

Bardzo często efektywność pracy kuratorów sądowych jest determinowana m.in. przez posiadane cechy osobiste oraz kondycję psychiczną (Grudziwska, 2017a). Miśkiewicz (2024) wskazuje, że w swojej pracy kurator przyjmuje wiele ról: rolę kontrolera, a nawet policjanta, poza tym rolę opiekuna, doradcy czy wychowawcy. W rezultacie ta „wielotwarzowość” stanowi z jednej strony specyficzne obciążenie, a z drugiej wymaga pewnych kompetencji i cech osobowości. Autorka wskazuje, że ważnym zasobem w pracy kuratora w radzeniu sobie

z obciążeniami społecznymi jest elastyczność, obciążeniami moralnymi – umiejętność wsparcia podopiecznego, a w radzeniu sobie z obciążeniami emocjonalnymi – konfrontowanie się z trudnymi przeżyciami po pracy i odreagowanie ich, np. poprzez uprawianie sportu. Poniżej zostaną krótko omówione zasoby osobowe, które analizowano w ramach badań własnych, dotyczące poczucia poziomu stresu, skuteczności oraz satysfakcji z życia kuratorów.

W pracy kuratora sądowego szeroki zakres obowiązków i ich charakter, stopień odpowiedzialności, organizacja pracy na terenie sądu i w środowisku zewnętrznym oraz nierzadko presja czasu mają olbrzymie znaczenie dla poczucia doświadczanego natężenia stresu. Ważnym zasobem jest wówczas utrzymywanie optymalnego poziomu stresu. W literaturze przedmiotu wskazuje się na dwa podstawowe rodzaje rozumienia stresu, jako stres biologiczny, czyli nieswoistą reakcję organizmu na wszelkie stawiane mu żądania (Selye, 1977, s. 25), i stres psychologiczny, definiowany w kategorii bodźca, reakcji wewnętrznej człowieka oraz relacji pomiędzy tymi elementami. W tym ostatnim ujęciu stres jest traktowany najczęściej jako wynik interakcji pomiędzy czynnikami wewnętrznymi i zewnętrznymi, gdzie te ostatnie utrudniają lub uniemożliwiają jednostce prawidłowe funkcjonowanie (Lazarus; Folkman, 1984; Hobfoll, 1989; 2006; Heszten-Niejodek, 2000). Badania nad temat stresu w zawodzie kuratora pozwalają wyłonić pewne konkluzje wskazujące, że głównymi stresorami w tej profesji są niebezpieczeństwa związane z wykonywaniem obowiązków zawodowych w terenie (Janus-Dębska, Gronkiewicz-Ostaszewska 2016a; Żołnierczyk-Zreda i in., 2021; Sybilska 2023). Skowroński (2015) podkreśla, że istotna jest umiejętność identyfikacji źródeł stresu przez kuratora i optymalizowania jego natężenia adekwatnie do możliwości oraz wydolności organizmu. Dopiero znając źródło stresu, może on stosować adekwatne strategie radzenia sobie z nim, tak ważne w tym zawodzie.

Kuratorzy sądowi, często działając w sytuacjach wysoce stresogennych, są jednocześnie stawiani przed wymogiem wysokiej efektywności. Tymczasem świadomość tego, że tylko w niektórych przypadkach można trwale pomóc i zmienić życie podopiecznych, ograniczyć zakres ubóstwa, zmniejszyć stopień zachowań patologicznych w społeczeństwie może być przytłaczająca i generować poczucie bezsilności oraz niemocy.

Z tego powodu za ważny zasób kuratorów sądowych należy uznać poczucie skuteczności. Według Bandury (1977, 1982), autora stworzonej w latach 70. XX wieku koncepcji *self-efficacy*, subiektywne oczekiwania jednostki dotyczące przyszłych skutków własnych działań odnoszą się do jej poznawczego funkcjonowania i dotyczą jej subiektywnego przekonania, że może tak kierować własnym zachowaniem, aby sprostać wymogom sytuacji. Warto więc zauważyć, że poczucie skuteczności nie jest bezpośrednio związane ze sferą emocjonalno-motywacyjną, nie odnosi się do wiary w siebie, ale do przekonania osoby, że jest w stanie

pomyślnie poradzić sobie z konkretną sytuacją (Zimbardo, 2002). W literaturze przedmiotu zauważono, że odgrywa ono ważną rolę u kuratorów sądowych w przeciwdziałaniu doświadczanego stresu, zapobiega wypaleniu zawodowemu, a także przyczynia się do odczuwania wyższej satysfakcji z życia (Skowroński, 2014; 2016; Wirkus, Stasiak, 2018; Piotrowski, Wirkus, 2022).

Poczucie satysfakcji z życia stanowi kolejny ważny zasób w kondycji psychologicznej kuratora sądowego. Trud środowiska pracy, sprostanie jego wymaganiami, przy codziennym kontakcie z osobami dysfunkcyjnymi lub pokrzywdzonymi, będącymi ofiarami przemocy może znacząco obniżyć jego ocenę. Satysfakcja z życia, rozpatrywana również w kontekście takich kategorii, jak zadowolenie z życia, dobrostan, szczęście czy nawet jakość życia, jest osobistym odczuciem, odzwierciedla wewnętrzne korzyści płynące z życia, pozostaje stosunkowo trwałą w czasie, wiąże się z możliwością wszechstronnego rozwoju i samorealizacji, a także realizacji osobistych aspiracji i celów (Veenhoven, 2008, s. 449–469; Daszykowska, 2010, s. 68). W literaturze przedmiotu nie ma zbyt dużo doniesień z badań dotyczących poziomu satysfakcji z życia kuratorów sądowych. Wirkus i Stasiak (2018) wykazali, że odczuwają oni nieco wyższy od ogółu populacji stopień satysfakcji z własnego życia, z kolei według Grudziewskiej (2017a) kuratorzy cechują się niskim poziomem optymizmu dyspozycyjnego i umiarkowanym poziomem jakości życia.

Powyższe dane skłaniają do refleksji nad potrzebą prowadzenia badań nad zasobami osobistymi w zawodzie kuratora, które dotyczą m.in. poziomu odczuwanego stresu, poczucia skuteczności oraz poczucia satysfakcji z życia. Przegląd literatury przedmiotu pokazuje, że są to zagadnienia rzadko poruszane w tej grupie zawodowej, w przeciwieństwie do pracowników innych służb działających w obszarze więziennictwa, wojska, policji, pracy socjalnej i in. Poniżej przedstawiono analizę tych czynników w przeprowadzonych badaniach własnych.

METODOLOGIA BADAŃ

Funkcjonowanie kuratorów sądowych w ramach posiadanych zasobów osobistych jest nadal niewystarczająco wyjaśnione. Doniesienia na ten temat nie są zbyt liczne i jednoznaczne.

CEL BADAŃ

Celem podjętych badań było określenie poziomu czynników, takich jak poczucie stresu i radzenia sobie z problemami, poczucie własnej skuteczności oraz satysfakcji z życia kuratorów sądowych, a także ustalenie charakteru zależności między ich nasileniem a wybranymi zmiennymi socjodemograficznymi oraz zmiennymi organizacyjnymi. Z uwagi na losowy dobór próby i jej wysoką

homogeniczność można było przeprowadzić ostateczną analizę z uwagi na dwie zmienne socjodemograficzne: wiek i miejsce zamieszkania, pozwalające na wyłonienie zróżnicowanych i porównywalnych liczebnościowo grup. Zmienne organizacyjne dotyczyły stażu oraz pionu pracy (karnego i rodzinnego).

PYTANIA I HIPOTEZY BADAWCZE

Postawiono następujące pytania badawcze:

1. Jaki jest ogólny stopień poczucia nasilenia stresu i radzenia sobie z problemami, poczucia skuteczności i satysfakcji z życia w grupie kuratorów sądowych ogółem?
2. Czy występują różnice w nasileniu badanych czynników pomiędzy kuratorami z uwagi na wiek oraz miejsce zamieszkania?
3. Czy występują różnice w nasileniu poczucia stresu i radzenia sobie z problemami, poczucia skuteczności i satysfakcji z życia pomiędzy kuratorami pionu karnego a kuratorami pionu rodzinnego?
4. Czy występują różnice w nasileniu badanych czynników pomiędzy kuratorami z uwagi na staż pracy?

Do tak postawionych pytań sformułowano następujące hipotezy.

1. Kuratorów sądowych ogółem cechuje wysoki poziom stresu i obniżone poczucie radzenia sobie z problemami, niskie poczucie skuteczności oraz zadowolenia z życia.
2. Występują różnice w nasileniu badanych czynników pomiędzy kuratorami sądowymi z uwagi na ich wiek oraz miejsce zamieszkania.
3. Występują różnice w nasileniu badanych czynników pomiędzy kuratorami sądowymi z pionu karnego a pionu rodzinnego.
4. Większe nasilenie stresu oraz mniejsza satysfakcja z życia i poczucie skuteczności występują u kuratorów sądowych o wyższym niż niższym stażu pracy.

NARZĘDZIA BADAWCZE

W badaniach zastosowano Skalę Odczuwanego Stresu PSS-10 Cohena, Kamrack, Mermelstein, (1983) w polskiej adaptacji Juczyńskiego i Ogińskiej-Bulik (2009) zawierającą 10 pytań, które dotyczą różnych subiektywnych odczuć związanych z problemami oraz zdarzeniami osobistymi, zachowaniami, a także sposobami radzenia sobie. Kwestionariusz ten służy do oceny własnej sytuacji życiowej jako stresującej i ogólnej oceny komfortu psychicznego związanego z radzeniem sobie z problemami. Badany udziela odpowiedzi, wpisując przy poszczególnych twierdzeniach właściwą cyfrę (0 – *nigdy*, 1 – *prawie nigdy*, 2 – *czasem*, 3 – *dość często*, 4 – *bardzo często*). Ogólny wynik skali jest sumą wszystkich punktów,

a rozkład teoretyczny wynosi od 0 do 40. Im wyższy wynik, tym większe nasilenie odczuwanego stresu. Ogólny wskaźnik po przekształceniu na jednostki standaryzowane podlega interpretacji w skali stenowej. Rzetelność polskiej wersji oceniono przez określenie zgodności wewnętrznej za pomocą alfa Cronbacha. Uzyskany wskaźnik dla wyniku ogólnego wyniósł 0,86.

Kolejnym kwestionariuszem była Skala Uogólnionej Własnej Skuteczności (*Generalized Self-Efficacy Scale* – GSES) autorstwa Schwarzera i Jerusalem (1995; za: Juczyński, 2000), której polskiej adaptacji dokonał Juczyński (2001), a jej właściwości psychometryczne, takie jak rzetelność, trafność i normalizacja, spełniają kryteria testów diagnostycznych. Autorzy narzędzia za podstawę teoretyczną przyjęli sformułowaną przez Bandurę koncepcję poczucia własnej skuteczności i wskazują, że wiąże się ona z kontrolą własnych zachowań oraz określa działanie osobistych zasobów szczególnie w sytuacjach stresowych, nowych lub zaskakujących. GSES jest krótkim narzędziem zawierającym 10 twierdzeń, które wchodzi w skład jednego czynnika. Skala pozwala na pomiar globalnego wskaźnika poczucia własnej skuteczności, tj. ogólnego przekonania jednostki o własnej skuteczności radzenia sobie z trudnymi sytuacjami i przeszkodami. Im wyższy wynik uzyskuje osoba, tym większe jest jej poczucie własnej skuteczności.

Z kolei Skala Satysfakcji z Życia SWLS Dienera i in. (1985; za: Pavot, Diener, 1993), w polskiej adaptacji Juczyńskiego (2001), powstała na bazie 48 twierdzeń, które dotyczyły różnych aspektów samopoczucia, dopiero dalsza analiza wyłoniła trzy czynniki, tj. pozytywny afekt, negatywny afekt i satysfakcję. Twierdzenia dotyczące afektów zostały usunięte, pozostawiając ostatecznie tylko czynnik satysfakcji, badany poprzez pięć twierdzeń. Skala SWLS ocenia subiektywną satysfakcję respondentów z ich życia jako całości. Badany wskazuje, w jakim stopniu zgadza się z każdym ze stwierdzeń. Odpowiedzi są udzielane na siedmipunktowej skali, gdzie 1 oznacza *zdecydowanie się nie zgadzam*, a 7 *zdecydowanie się zgadzam*.

PROCEDURA BADAŃ I CHARAKTERYSTYKA GRUPY BADANEJ

Badania przeprowadzono stacjonarnie i online od marca do czerwca 2024 roku w całej Polsce. Zbadano ponad 140 zawodowych kuratorów sądowych, z czego do ostatecznej analizy badań, z uwagi na poprawność wypełnienia kwestionariuszy, zakwalifikowano 133 osoby. Grupę respondentów stanowiły w większości kobiety (88%), osoby pozostające w związku małżeńskim (70%), mieszkańcy miast (40%) oraz terenów podmiejskich [małych miast i wsi (44%)]. Przedział wiekowy respondentów mieścił się w granicach 32–62 lata, przy czym średni wiek wyniósł 46 lat ($M = 45,8$; $SD = 1,03$). Z uwagi na fakt, że wymogiem wykonywania zawodu kuratora sądowego jest posiadanie wykształcenia wyższego, wszyscy badani kuratorzy sądowi (100%) je zadeklarowali. Analiza stażu pracy

respondentów wykazała, że mieścił się on w granicach od 2 do 40 lat, średnia zaś wyniosła 20 lat. Na pytania o kondycję zdrowia fizycznego najliczniejsza grupa badanych określiła swój stan zdrowia jako dobry (49,62%) i bardzo dobry (23%), a tylko 3,76% kuratorów oceniła go jako zły. Podobna tendencja wystąpiła w ocenie stanu zdrowia psychicznego; respondenci wskazali w większości na dobry (47,31%) i bardzo dobry (24,81%) stan zdrowia psychicznego, najmniej oceniło go jako zły (7,52%).

ANALIZA WYNIKÓW

Poniżej przedstawiono empiryczną analizę danych dotyczących poziomu stresu, skuteczności i satysfakcji z życia kuratorów sądowych. Analiza ilościowa została przeprowadzona na podstawie wyników średnich (M), odchylenia standardowego (SD), stenów ($Sten$) oraz istotności statystycznej różnic pomiędzy wynikami uzyskanymi w wyodrębnionych grupach respondentów obliczonej za pomocą testu t-Studenta.

Dane zawarte w tabeli 1 dotyczą wyników otrzymanych w grupie respondentów ogółem. Kolejne analizy odnoszą się do wyników uzyskanych w grupach kuratorów sądowych wyodrębnionych z uwagi na takie zmienne, jak: wiek i miejsce zamieszkania oraz pion i staż pracy.

Tabela 1. Poziom poczucia stresu, skuteczności i satysfakcji z życia w grupie kuratorów ogółem

	Grupa kuratorów ogółem (N=133)				
	Min	Max	M	$Sten$	SD
PSS- 10	6	36	18,07	6,01	1,54
GSES	27	39	30.76	6,96	1,28
SWLS	12	34	23,24	6,54	1,99

Źródło: opracowanie własne

Dane dotyczące wyników ogólnych w grupie kuratorów sądowych ogółem wskazują, że cechuje ich przeciętne nasilenie poczucia stresu i radzenia sobie z problemami ($sten = 6,01$; $SD = 1,54$), satysfakcji z życia ($sten = 6,54$; $SD = 1,99$) oraz podwyższone poczucie skuteczności ($sten = 6,96$; $SD = 1,28$). Wyniki te świadczą o dosyć zadawalającym poziomie zasobów osobowych respondentów.

Dalsza analiza danych z uwagi na wybrane zmienne socjodemograficzne: wiek i miejsce zamieszkania, wykazała pewne ich zróżnicowanie.

Po pierwsze wyniki porównano w dwóch grupach wiekowych kuratorów sądowych: do 45. r.ż. ($N = 59$) i od 46. r.ż. ($N = 74$). Poniżej uzasadniono przyjęty podział wiekowy. Należy zauważyć, że respondenci ogółem są przedstawicielami okresu tzw. średniej/środkowej dorosłości, której granice wiekowe określone są w literaturze przedmiotu w zróżnicowanych przedziałach, np. 35.–40. do 55.–60. r.ż. (Olejnik,

2005) lub 30.–35 do 60.–65 r.ż. (Brzezińska, Appelt, Ziółkowska, 2008) czy 40.–60. r.ż. (Lachman, Teshale, Agrigoroaei, 2015). Przyjmuje się jednak, że około 45. r.ż. dochodzi do ważnego kryzysu dotyczącego wielu obszarów życia (Oleś, 2012). Istnieją wobec tego propozycje, aby w okresie średniej dorosłości wyodrębnić wczesny wiek średni (35–44 lata) oraz późny wiek średni (45–64 lata) (Medley, 1980).

Tym samym analiza poziomu stresu respondentów z uwagi na wiek wykazała, że nieznacznie większe jego nasilenie występuje u badanych w okresie wczesnej średniej dorosłości ($M = 6,08$; $SD = 1,63$) niż w późnym wieku średnim ($M = 5,95$; $SD = 1,48$). Jednak wyniki obu grup mieszczą się w przedziale wyników przeciętnych, a analiza danych testem t-Studenta nie wykazała różnic na poziomie istotnym statystycznie. Podobna tendencja wystąpiła w odniesieniu do poczucia satysfakcji z życia kuratorów sądowych. Respondenci uzyskali zbliżone, na poziomie przeciętnym, wyniki: dla grupy w okresie wczesnej średniej dorosłości wynik wyniósł $M = 6,79$ ($SD = 2,12$), dla grupy zaś w późnym wieku średnim $M = 6,33$ ($SD = 1,88$). Test t-Studenta nie wykazał pomiędzy nimi różnicy na poziomie istotnym statystycznie.

Natomiast porównanie poziomu poczucia skuteczności u kuratorów sądowych z uwagi na wiek wykazało, że jest on wyższy w grupie respondentów w okresie wczesnej ($M = 7,27$; $SD = 1,15$) niż późnej średniej dorosłości ($M = 6,42$; $SD = 1,33$), przy czym różnica ta okazała się istotna statystycznie ($p < 0,005$). Kuratorzy z pierwszej grupy uzyskali wysoki wynik w zakresie poczucia skuteczności, natomiast starsi respondenci cechowali się jego przeciętnym nasileniem. Podsumowując, zmienna wieku nie zróżnicowała nasilenia poczucia stresu i satysfakcji z życia badanych kuratorów sądowych, natomiast okazała się istotna statystycznie dla poziomu poczucia skuteczności.

W dalszej kolejności przeanalizowano wyniki kuratorów z uwagi na ich środowisko zamieszkania: wyłoniono dwie grupy badanych: będących mieszkańcami miast (grupa M; $N = 54$) oraz terenów podmiejskich (małych miast i wsi; grupa P; $N = 79$). Uzyskane dane pokazały, że zmienna ta nie różnicuje na poziomie istotnym statystycznym badanych. Zarówno kuratorzy pochodzący z obszarów miejskich, jak i powiatowych cechowali się przeciętnym nasileniem poczucia stresu (grupa M: $M = 5,87$; $SD = 1,45$; grupa P: $M = 6,11$; $SD = 1,6$), skuteczności (grupa M: $M = 6,87$; $SD = 1,25$; grupa P: $M = 7,01$; $SD = 1,6$) i satysfakcji z życia (grupa M: $M = 6,53$; $SD = 2,01$; grupa P: $M = 6,54$; $SD = 1,99$). Podsumowując, nie stwierdzono znaczących różnic w poziomie poczucia stresu, skuteczności i satysfakcji z życia pomiędzy respondentami z uwagi na ich miejsce zamieszkania.

Następna analiza danych została przeprowadzona z uwagi na zmienne organizacyjne: pion i staż pracy kuratorów sądowych.

Wyniki uzyskane w grupach respondentów z uwagi na pion pracy: karny (grupa K) i pion rodzinny (grupa R) przedstawiono w tabeli 2.

Tabela 2. Poziom poczucia stresu, skuteczności i satysfakcji z życia w grupie kuratorów pionu karnego (grupa K) i rodzinnego (grupa R).

Kwestionariusze	Grupa K ($N = 72$)		Grupa R ($N = 61$)		Test t-Studenta	
	Sten	<i>SD</i>	Sten	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
PSS-10	5,83	1,4	6,22	1,68	0,076	n.i.
GSES	6,91	1,42	7,04	1,1	0,328	n.i.
SWLS	6,47	2,11	6,62	1,8	0,188	n.i.

Źródło: opracowanie własne

Dane w tabeli 2 wskazują, że zarówno stopień poczucia stresu, jak i satysfakcji z życia kuratorów sądowych z pionu rodzinnego oraz karnego kształtuje się na poziomie przeciętnym, a poczucie skuteczności na porównywalnym, podwyższonym poziomie. Nie stwierdzono pomiędzy badanymi różnic na poziomie istotnym statystycznie. Warto jednak zauważyć, że chociaż ocena poziomu stresu i radzenia sobie z trudnościami jest podobna, to u kuratorów pionu rodzinnego jest on nieco wyższy. Kuratorzy ci pracują z rodzinami, nieletnimi oraz osobami wymagającymi opieki w kontekście spraw rodzinnych i opiekuńczych. Zajmują się takimi problemami, jak przemoc domowa, zaniedbanie dzieci oraz sprawami sądowymi nieletnich, co może prowadzić do dużego obciążenia emocjonalnego. Wyniki badań wskazują, że ten rodzaj pracy może być bardziej stresogenny niż kuratorów karnych, mających pieczę nad osobami dorosłymi. Ciekawą obserwacją jest fakt, że kuratorzy rodzinni cechują się też nieznacznie wyższym poczuciem satysfakcji z życia, a ich poczucie własnej skuteczności jest wysokie ($M = 7,04$; $SD = 1,1$). Tym samym zasoby osobiste kuratorów rodzinnych są na nieco wyższym poziomie niż kuratorów karnych, jednak różnica ta nie jest istotna statystycznie.

Ostatnia analiza dotyczy porównania wyników uzyskanych w grupach kuratorów sądowych z uwagi na staż pracy: do 20 lat (grupa A) oraz powyżej 20 lat (grupa B).

Tabela 3. Poziom poczucia stresu, skuteczności i satysfakcji z życia w grupie kuratorów a staż pracy

Kwestionariusze	Grupa A ($N = 76$)		Grupa B ($N = 57$)		Test t-Studenta	
	Sten	<i>SD</i>	Sten	<i>SD</i>	<i>t</i>	<i>p</i>
PSS- 10	6,14	1,64	5,94	1,39	0,075	n.i.
GSES	7,15	1,33	6,17	1,17	0,037	0.02
SWLS	6,97	1,94	6,12	2,04	0,067	0.04

Źródło: opracowanie własne.

Dane zawarte w tabeli 3 wskazują, że zmienna stażu nie różnicowała na poziomie istotnym statystycznie poziomu poczucia stresu kuratorów sądowych.

Respondenci ze stażem do 20 lat pracy (grupa A), jak też powyżej 20 lat (grupa B) cechowali się jego porównywalnym, przeciętnym nasileniem (ok. 6 sten). Natomiast w kolejnych czynnikach wykazano różnice istotne statystycznie: kuratorzy o niższym stażu pracy cechowali się wyższym nasileniem poczucia skuteczności ($M = 7,15$; $SD = 1,33$) oraz satysfakcji z życia ($M = 6,97$; $SD = 1,94$) w porównaniu do kuratorów sądowych ze stażem pracy powyżej 20 lat, którzy uzyskali w tych czynnikach wyniki przeciętne (6 sten). Zmienna stażu pracy okazała się mieć wobec tego istotne znaczenie dla poczucia wpływu oraz dobrostanu kuratorów sądowych.

DYSKUSJA WYNIKÓW

Kuratela sądowa jest traktowana jako profesja silnie stresogenna (Skowroński, 2015; Wirkus, 2015), w której powszechnie występującymi zjawiskami są wyczerpanie emocjonalne, zmniejszone poczucie osiągnięć osobistych, wzrost postawy cynicznej (Griffin, Hogan, Lambert, Tucker-Gail, Baker, 2010), prowadzące często w tej grupie zawodowej do wypalenia zawodowego (Piotrowski, Wirkus, 2022). Istotnym aspektem staje się wobec tego praca nad wzmacnianiem zasobów osobowych w tej grupie zawodowej, dotyczących m.in. regulacji percepcji doświadczanego stresu i radzenia sobie z trudnościami, poczucia skuteczności oraz satysfakcji z własnego życia. W literaturze przedmiotu widoczny jest brak szerszej dyskusji i doniesień empirycznych w tym zakresie. Miśkiewicz (2024) dokonując szczegółowego przeglądu stanu badań prowadzonych w Polsce w grupie kuratorów, zauważa, że w większości dotyczą one opracowań poświęconych sposobom pracy kuratorów (metodyce) i ich oddziaływaniom wobec podopiecznych, a także trudnościom, których doświadczą, oraz przeżywanemu stresowi. W niniejszym artykule podjęto zatem próbę określenia poziomu wybranych zasobów osobowych kuratorów, mając na uwadze ich ochronny, w tak stresogennym zawodzie, charakter. Celem podjętego badania była analiza poczucia poziomu stresu i radzenia sobie z trudnościami, poczucia własnej skuteczności oraz satysfakcji z życia w grupie kuratorów sądowych, z uwzględnieniem oddziaływania zmiennych socjodemograficznych oraz organizacyjnych.

Analiza uzyskanych danych pozwala na częściowe potwierdzenie przyjętych założeń.

Hipoteza pierwsza, zakładająca, że w „grupie kuratorów sądowych ogółem występuje wysoki poziom stresu i obniżone poczucie radzenia sobie z problemami oraz niskie poczucie skuteczności i zadowolenia z życia” nie znalazła potwierdzenia w wynikach badań własnych. Kuratorzy ogółem uzyskali w tych czynnikach wartości przeciętne, z tym że poziom poczucia skuteczności kształtował się blisko wyniku wysokiego (ok. 7 stena).

Badania nad stresem u kuratorów sądowych odnoszą się najczęściej do stresu zawodowego (Wirkus, 2015), rodzaju doświadczanych sytuacji stresowych

(Hołyst, Wojtera, 2013; Janus-Dębska, 2016a; 2016b; Kiliszek, 2011), trudności oraz poczucia zagrożenia związanego z środowiskiem, w którym wykonywana jest praca terenowa (Cywiński, 2018; Janus-Dębska, Gronkiewicz-Ostaszewska, 2016), a także źródeł stresu w pracy i prób ich pomiaru (Skowroński, 2015). Inne badania koncentrują się na sposobach radzenia sobie ze stresem przez kuratorów. Piotrowski i Wysocki (2022) wykazali, że kuratorzy sądowi w porównaniu do służby więziennej istotnie statystycznie częściej wybierają w radzeniu sobie ze stresem styl skoncentrowany na zadaniu. Być może zaobserwowana tendencja do stosowania tej strategii radzenia sobie tłumaczy przeciętny wynik poczucia stresu i radzenia sobie z trudnościami w badaniach własnych. Kuratorzy, stosując efektywne radzenie sobie w sytuacjach stresowych, nie dopuszczają do kumulacji odczuwania stresu, nie unikają konfrontacji z nim, a tym samym mają możliwość utrzymywania tego czynnika na adaptacyjnym poziomie. Warto jednak kontynuować badania nad doświadczaniem stresu u kuratorów sądowych w aspekcie psychologicznym, a nie związanym z warunkami pracy i jej środowiska. Jest to nisza, którą warto dalej eksplorować.

Z kolei weryfikacja wyników dotycząca poczucia skuteczności oraz satysfakcji z życia kuratorów sądowych pozwala na wniosek, że są one porównywalne do danych prezentowanych przez innych autorów. Piotrowski i Wysocki (2022) wskazali, że kuratorzy cechują się nieco wyższym niż przeciętne poczuciem własnej skuteczności (uzyskali wynik w dolnych granicach 7 stena). Również Żołnierczyk-Zreda i in. (2021) zauważyła, że kuratorzy mają wyższe niż inne zawody pomocowe poczucie wpływu w swojej pracy. Natomiast doniesienia Wirkusa i Stasiaka (2018) wykazują również nieco wyższy niż przeciętny poziom satysfakcji z życia w tej grupie respondentów. Warto zauważyć, że badania nad satysfakcją kuratorów najczęściej dotyczą jednak satysfakcji z pracy (Górnicka, 2016; Grudzińska, 2017b; Janus-Dębska, 2016a; 2016b), tym samym warto kontynuować badania w zakresie ich poczucia osobistej satysfakcji z życia.

Z kolei hipotezę drugą potwierdzono częściowo. Wykazano „występowanie różnic istotnych statystycznie z uwagi na wiek” kuratorów w nasileniu poczucia skuteczności, ale już nie poziomu stresu czy satysfakcji z życia, „natomiast nie stwierdzono, aby miejsce zamieszkania różnicowało istotnie” nasilenie badanych czynników. W tym miejscu warto przypomnieć, że nie uwzględniono innych zmiennych socjodemograficznych z uwagi na dużą homogeniczność grupy badanej.

Zróznicowanie wyników respondentów z uwagi na wiek otrzymano tylko w poczuciu skuteczności, które było istotnie wyższe u kuratorów we wczesnej średniej dorosłości, tj. do 45. r.ż., niż u kuratorów w okresie późnej średniej dorosłości – jednak nawet wówczas kształtuje się ono na poziomie przeciętnym i jest to wynik bardzo zadawalający przy tak obciążającym charakterze pracy. Na gruncie psychologii rozwoju człowieka wskazuje się na odmiennność pierwszego i drugiego okresu średniej dorosłości. W tzw. ugruntowanej dorosłości, pomiędzy

30. a 45 r.ż., większość dorosłych musi sprostać krzyżującym się wymaganiom, dotyczącym wybranej kariery, utrzymywania intymnego partnerstwa i opieki nad dziećmi, co sprawia, że jest to czas bardzo intensywny, wymagający, ale i niosący satysfakcję życia (Mehta, Arnett, Palmer, Nelson, 2020). Z kolei późny wiek średniej dorosłości, zaczynający się przed 50. r.ż., konfrontuje jednostkę m.in. utratami zdrowia, zmianami systemu rodzinnego i aktywności zawodowej (Bahrs, Deymann, Henze, 2022; Lachman i in., 2015; Windsor, Burns, Byles, 2013). Ponadto Olejnik (2005) powołując się na badania wielu autorów, zauważa, że wiek średni w większości zawodów to z jednej strony okres najwyższych osiągnięć zawodowych i satysfakcji z wykonywanej pracy, z drugiej zaś może oznaczać istotny kryzys w rozwoju kariery zawodowej. Tym samym zmiana dynamiki nasilenia poczucia skuteczności kuratorów może wiązać się z naturalnymi procesami rozwoju w okresie średniej dorosłości. Niższe poczucie własnej skuteczności kuratorów powyżej 46. r.ż. może wiązać się w tej perspektywie z koniecznością radzenia sobie z szeregiem wyzwań na wielu innych płaszczyznach życia: pogarszającym się zdrowiem fizycznym, spadkiem funkcji poznawczych, syndromem pustego gniazda czy opieką nad starzejącymi się rodzicami (Bee, 2004; Infurna, Gerstorf, Lachman, 2020; Lachman i in. 2015; Olejnik, 2005; Schaffer, Kipp, 2015). Ta wieloaspektowość wyzwań może przyczyniać się do obniżonego poczucia uogólnionej skuteczności na płaszczyźnie zawodowej. Ponadto warto zauważyć, że osoby te zmagają się już z tzw. kryzysem połowy życia, który jest wyzwaniem nie tylko w sferze zawodowej i może przyczyniać się nawet do potrzeby zmiany zawodu (Olejnik, 2005), ale też wyzwaniem w rozwoju osobowości. Oleś (2012), podejmując problematykę kryzysu wieku średniego, szeroko przedstawia i analizuje jego konsekwencje dla rozwoju osobowości człowieka, wskazując m.in. na zmiany w procesach poznawczo-emocjonalnych i poczuciu tożsamości. Z jednej strony kryzys ten naraża dorosłego na liczne straty i depresję, z drugiej jego pozytywne rozwiązanie może przynieść dojrzałość osobowości, mądrość, a także poczucie satysfakcji z życia i poczucie jego sensu. Tym samym kuratorzy w późnym okresie średniej dorosłości (po 46. r.ż.) doświadczają większych wyzwań osobowościowych w swoim życiu niż ich młodszy koledzy, które skłaniają ich do pogłębionej refleksji nad całokształtem swojego życia i być może dokonania w nim jeszcze ważnych zmian, przy jednoczesnej perspektywie zderzania się nieuchronnie z własną śmiertelnością. Świadomość wielości naturalnych, związanych z tym etapem swojego życia ograniczeń może w istotny sposób przyczyniać się do mniejszego poczucia swojej skuteczności w wielu sferach życia, w tym życia zawodowego.

Warto w tym miejscu zauważyć, że otrzymane dane z uwagi na wiek w badaniach własnych są zbliżone do doniesień innych autorów, w których zauważono, że predyktory socjodemograficzne na ogół nie różnicują w istotny sposób poziomu skuteczności czy satysfakcji z życia kuratorów (Piotrowski, Wirkus, 2022;

Wirkus, Stasiak, 2018). Jedynie badania Skowrońskiego (2015) pokazały słabą korelację pomiędzy wiekiem oraz miejscem zamieszkania a percepcją stresorów w pracy kuratorów (wyższe nasilenie trudności ujawniali respondenci w starszym wieku oraz bardzo dużych miast i wsi). Dane te wskazują na potrzebę szukania innych moderatorów poziomu zasobów osobistych kuratorów sądowych.

Kolejna zmienna dotycząca pionu pracy karnego oraz rodzinnego kuratorów również nie różnicowała istotnie statystycznie poziomu stresu, skuteczności i satysfakcji z życia badanych. Wyniki te są ważną informacją, sugerującą, że środowisko pracy i specyfika podopiecznego, z którym kurator współpracuje nie oddziałują w istotnym zakresie na poziom jego zasobów osobistych. Warto zauważyć, że nieliczne dostępne na ten temat doniesienia wskazują, iż nieco większe zadowolenie, skuteczność czy mniejszy poziom stresu zawodowego cechuje kuratorów pracujących w terenie i będących kuratorami rodzinnymi (Górnicka, 2016). Podobną tendencję zaobserwowano w badaniach własnych.

Z kolei ostatnią hipotezę, zakładającą, że większe nasilenie stresu oraz mniejsza satysfakcja z życia i poczucie skuteczności występują u kuratorów sądowych o wyższym niż niższym stażu pracy, potwierdzono częściowo. O ile poziom stresu był w obu grupach na poziomie przeciętnym, o tyle kuratorzy o niższym stażu pracy cechowali się wyższym nasileniem poczucia skuteczności oraz satysfakcji z życia niż badani ze stażem pracy powyżej 20 lat. Wyniki te są odmienne od nielicznych doniesień na ten temat. Wirkus i Stasiak (2018) nie wykazali, aby staż pracy w kurateli czy inne predyktory organizacyjne (stopień służbowy, rodzaj zespołu, czas pracy w terenie, czas pracy w zespole, całkowity czas pracy, sytuacja materialna) różnicowały w sposób istotny statystycznie poziom satysfakcji z życia badanych. W badaniach własnych zmienna ta okazała się istotna i wskazuje, że wraz ze wzrostem stażu zawodowego istnieje ryzyko osłabiania zasobów osobistych kuratorów, dotyczących ich poczucia wpływu oraz satysfakcji z życia.

Przedstawiona powyżej dyskusja pozwala stwierdzić, że przeprowadzone badania pilotażowe wnoszą istotne dane na temat zasobów osobistych kuratorów sądowych i wypełniają pewnego rodzaju lukę w tym obszarze. Co więcej, uzyskane wyniki pozwalają optymistycznie myśleć o kondycji psychologicznej kuratorów sądowych, którzy wykazują adaptacyjny, przeciętny poziom zasobów osobistych, dotyczących poczucia doświadczanego stresu i satysfakcji z życia oraz cechują się podwyższonym poczuciem własnej skuteczności.

ZAKOŃCZENIE

Okólska (2019) dokonując obszernej analizy przeglądu literatury dotyczącej kurateli sądowej w Polsce, zauważa, że stanowi ona znaczące pole zainteresowań w polskim dyskursie naukowym, jednak uważniejszy ogląd zawartość tych prac pokazuje, że znaczna ich część to analizy normatywne (np. przegląd aktów prawnych

i ich interpretacja pod kątem pracy kuratora sądowego) oraz ocena trudności i problemów związanych z wykonywaniem pracy zawodowej kuratora sądowego (np. warunki fizyczne pracy, biurokratyzacja, niskie zarobki). Kompetencje zawodowe, zasoby osobiste i cechy osobowości nie stanowią jeszcze znaczącego obszaru wśród ogółu badań w tej grupie zawodowej (Okólska, 2019, s. 188).

Tymczasem problemy, jakie współcześnie napotyka kurator sądowy w swojej pracy, są coraz bardziej złożone (Opora, Wirkus, 2021). Powszechny kryzys wartości, relacji międzyludzkich i więzów rodzinnych, wzrost niedostosowania społecznego jednostek, rozwój sztucznej inteligencji stanowią wyzwania w pracy kuratorów i wymagają stałego wzmacniania zasobów osobistych, pełniących ważną funkcję regulacyjną w radzeniu sobie z nimi. Dotychczasowy stan badań w literaturze przedmiotu pozwala przypuszczać, że kondycja psychologiczna kuratorów jest całkiem dobra, ale wymaga to dalszej weryfikacji. Wyniki badań własnych potwierdzają tę tendencję, stanowiąc ważną przesłankę do celowości podejmowania wobec kuratorów działań ukierunkowanych na wzmacnianie ich zasobów. Piotrowski i Wirkus (2022) zauważają, że kuratorzy sądowi od lat postulowali o wprowadzenie do ustawy o zawodzie takich oddziaływań, jak treningi radzenia sobie ze stresem, możliwość korzystania z grup superwizyjnych oraz otrzymania wsparcia.

Warto oczywiście zauważyć, że przeprowadzone badania mają kilka ograniczeń. Przede wszystkim badana grupa była dosyć homogeniczna. Utrudnione było porównanie większej ilości zmiennych socjodemograficznych mogących mieć związek z badanym poziomem stresu, skuteczności i satysfakcji z życia, a np. płeć mogła być tu ważną zmienną różnicującą. Uwzględniono też podstawowe zmienne organizacyjne. Przedstawione wyniki badań należy zatem traktować w kategorii wstępnej eksploracji zjawiska, która może być przyczynkiem do podejmowania dalszych, bardziej pogłębionych analiz. Niewątpliwie ważnym kierunkiem kontynuacji badań byłoby uwzględnienie innych zmiennych dotyczących środowiska pracy kuratorów (obciążenia emocjonalne, moralne, społeczne i organizacyjne), a także rodzaju zasobów osobowych i społecznych, takich jak prężność ego, poczucie koherencji, poziom inteligencji emocjonalnej czy wsparcia społecznego. Warto zwrócić uwagę na refleksję Miśkiewicz (2024), że w odniesieniu do kuratorów brakuje również badań o charakterze jakościowym, a także takich, które podejmowałyby problematykę strategii, jakie stosują kuratorzy w relacjach z podopiecznymi.

BIBLIOGRAFIA

- Antonovsky, A. (1995). *Rozwikłanie tajemnicy zdrowia. Jak radzić sobie ze stresem i nie zachorować*. Warszawa: Wydawnictwo IPN.
- Bahrs, O., Deymann, F., Henze, K.H. (2022). Salutogenesis and the Sense of Coherence in Middle Adulthood. W: M.B. Mittelmark (Ed.), *The Handbook of Salutogenesis* (s. 167–183). Springer.
- Bandura, A. (1977). Self-Efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change. *Psychological Review*, 84(2), 191–215. DOI: 10.1037/0033-295X.84.2.191.

- Bandura, A. (1982). Self-Efficacy Mechanism in Human Agency. *American Psychologist*, 37, 122–147.
- Bandura, A. (2001). Social Cognitive Theory: An Agentic Perspective. *Annual Review of Psychology*, 52, 1–26. DOI: 10.1146/annurev.psych.52.1.1.
- Bandura, A. (2007). *Teoria społecznego uczenia się*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Bąkowska, M. (1995). Praca kuratora sądowego jako forma opieki nad nieletnimi. *Kieleckie Studia Pedagogiczne i Psychologiczne*, 10, 197–206.
- Bee, H. (2004). *Psychologia rozwoju człowieka*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Bera, A. (2020). Wypalenie zawodowe w służbach mundurowych na przykładzie Państwowej Straży Pożarnej. *Przedsiębiorczość i Zarządzanie. Przedsiębiorstwa i instytucje publiczne – zarządzanie, zasoby i kapitał*, 21(4), 165–178.
- Bera, R. (2021). Stres w pracy policjantów a ich style radzenia sobie w sytuacjach trudnych. *Resocjalizacja Polska*, 21, 207–226. DOI: 10.22432/pjsr.2021.21.13.
- Bębas, S. (2014). Metody i formy oddziaływań wychowawczych kuratorów sądowych. *Lubelski Rocznik Pedagogiczny*, 33, 130–147. DOI: 10.17951/lrp.2014.33.0.130.
- Bishop, G.D. (2000). *Psychologia zdrowia*. Wrocław: Wydawnictwo Astrum.
- Block, J.L., Kremen, A.M. (1996). IQ and Ego-Resiliency: Conceptual and Empirical Connections and Separateness. *Journal of Personality and Social Psychology*, 40, 349–361.
- Borys, B. (2010). Zasoby zdrowotne w psychice człowieka. *Forum Medycyny Rodzinnej. Wybrane Problemy Kliniczne*, 4(1), 45–46.
- Brudnoch, A., Grabowska-Moroz, B. (2016). Status zawodowych kuratorów sądowych w polskim wymiarze sprawiedliwości. *Helsińska Fundacja Praw Człowieka – Analizy i Rekomendacje*, 3, 1–29.
- Brzezińska, A., Appelt, K., Ziółkowska, B. (2008). Psychologia rozwoju człowieka. W: J. Strelau, D. Doliński (red.), *Psychologia. Podręcznik akademicki*, t. 2. (s. 95–292). Gdańsk: Wydawnictwo GWP.
- Carr, A. (2009). *Psychologia pozytywna. Nauka o szczęściu i ludzkich siłach*. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- Cohen, S., Kamarck, T., Mermelstein, R. (1983). A Global Measure of Perceived Stress. *Journal of Health and Social Behavior*, 24, 385–396.
- Cywiński, A. (2018). *Wzajemne społeczne reprezentacje zawodowych kuratorów sądowych do spraw dorosłych i ich podopiecznych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls.
- Czapiński, J. (2012). Psychologiczne teorie szczęścia. W: J. Czapiński (red.), *Psychologia pozytywna. Nauka o szczęściu, zdrowiu, sile i cnotach człowieka* (s. 51–102). Warszawa: PWN.
- Daszykowska, J. (2010). *Jakość życia w perspektywie pedagogicznej*. Kraków: Wydawnictwo Impuls.
- Demerouti, E., Sanz-Vergel, A. I., Petrou, P., van den Heuvel, M. (2016). How Work–Self Conflict/Facilitation Influences Exhaustion and Task Performance: A Three-Wave Study on the Role of Personal Resources. *Journal of Occupational Health Psychology*, 21(4), 391–402. DOI: 10.1037/ocp0000022.
- Derbis, R., Baka, Ł. (2014). Wybrane zasoby i doświadczanie pracy. W: R. Derbis, Ł. Baka (red.), *Oblicza jakości życia* (s. 13–34). Częstochowa: Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza.
- Diener, E. (1984). Subjective Well-Being. *Psychological Bulletin*, 95(3), 542–575.
- Dudek, B., Koniarak, J., Szymczak, W. (2007). Stres związany z pracą a teoria zachowania zasobów Stevana Hobfolla. *Medycyna Pracy*, 58(4), 317–325.
- Ereciński, T., Gudowski, J., Iwulski, J. (2002). *Komentarz do prawa o ustroju sądów powszechnych i ustawy o Krajowej Radzie Sądownictwa*. Warszawa: Lexis Nexis.
- Farkas, D., Orosz, G. (2015). Ego-Resiliency Reloaded: A Three-Component Model of General Resiliency. *PLoS ONE*, 10(3), e0120883. DOI: 10.1371/journal.pone.0120883.

- Goś, A., Rzemek, C., Śledziewska, K., Humeniuk E. (2016). Wybrane zasoby osobiste jako czynniki zwiększające odporność na wypalenie zawodowe u pracowników zawodów medycznych. *Medycyna Ogólna i Nauki o Zdrowiu*, 22(3), 181–186.
- Górnicka, B. (2016). Współpraca z podopiecznymi, ich rodziną i szkołą w opiniach rodzinnych kuratorów sądowych. *Resocjalizacja Polska*, 12, 217–237.
- Griffin, M.L., Hogan, N.L., Lambert, E.G., Tucker-Gail, K.A., Baker, D.N. (2010). Job Involvement, Job Stress, Job Satisfaction, and Organizational Commitment and the Burnout of Correctional Staff. *Criminal Justice and Behavior*, 37(2), 239–255. DOI: 10.1177/009385480935168214.
- Gromek, K. (2005). *Kuratorzy sądowi*. Warszawa: Wydawnictwo Lexis Nexis.
- Grudziewska, E. (2017a). Kompetencje zawodowe kuratorów sądowych. *Praca Socjalna*, 3(34), 39–47.
- Grudziewska, E. (2017b). Satysfakcja z pracy kuratorów sądowych – komunikat z badań. *Niepełnosprawność. Dyskursy pedagogiki specjalnej*, 28, 222–232.
- Heszen-Niejodek, I. (1996). Jakość życia w badaniach psychologicznych. *Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne*, 29, 251–255.
- Heszen-Niejodek, I. (2000). Stres i radzenie sobie – główne kontrowersje. W: I. Heszen-Niejodek, Z. Ratajczak (red.), *Człowiek w sytuacji stresu. Problemy teoretyczne i metodologiczne* (s. 12–43). Katowice: Wydawnictwo UŚ.
- Heszen, I., Sęk, H. (red.). (2007). *Psychologia zdrowia*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Heszen, I., Życińska, J. (red.). (2008). *Psychologia zdrowia. W poszukiwaniu pozytywnych inspiracji*. Warszawa: Wydawnictwo SWPS Academica.
- Hobfoll, S.E. (1989). Zachowanie zasobów – nowa próba konceptualizacji stresu. *Nowiny Psychologiczne*, 5–6, 24–48.
- Hobfoll, S.E. (2006). *Stres, kultura i społeczność: psychologia i filozofia stresu*. Gdańsk: Wydawnictwo GWP.
- Hołyst, B., Wojtera, E. (2013). *Bezpieczeństwo kuratorów sądowych w świetle badań ogólnopolskich*. Warszawa: Wydawnictwo ASPRA.
- Infurna, F.J., Gerstorf, D., Lachman, M.E. (2020). Midlife in the 2020s: Opportunities and Challenges. *The American Psychologist*, 75(4), 470–485. DOI: 10.1037/amp0000591.
- Iwański, Z. (2003). *Wprowadzenie do pedagogiki resocjalizacyjnej*. Płock: Wydawnictwo Novum.
- Janus-Dębska, A. (2016a). Dylematy w pracy kuratora sądowego w świetle badań własnych, cz. I. *Probacja*, 6, 49–76.
- Janus-Dębska, A. (2016b). Dylematy w pracy kuratora sądowego w świetle badań własnych, cz. II. *Probacja*, 8, 79–112.
- Janus-Dębska, A., Gronkiewicz-Ostaszewska, M. (2016) *Bezpieczeństwo kuratorów sądowych w świetle badania ankietowanego*. Warszawa: Instytut Wymiaru Sprawiedliwości.
- Jasiński, A., Derbis, R. (2019). Środowiskowe i osobowościowe uwarunkowania satysfakcji z pracy. *Problemy Higieny i Epidemiologii*, 100(1), 10–17.
- Jedynak, T. (2014). Kwalifikacje kuratorów sądowych. W: S. Jedynak, K. Stasiak (red.), *Zarys metodyki pracy kuratora sądowego* (s. 96–101). Warszawa: Wydawnictwo Lexis Nexis.
- Juczyński, Z. (2000). Poczucie własnej skuteczności – teoria i pomiar. *Acta Universitatis Lodzensis, Folia Psychologica*, 4, 11–24.
- Juczyński, Z. (2001). *Narzędzia pomiaru w promocji i psychologii zdrowia*. Warszawa: Wydawnictwo PTP.
- Juczyński, Z., Ogińska-Bulik, N. (2009). *Narzędzia pomiaru stresu i radzenia sobie ze stresem*. Warszawa: Wydawnictwo PTP.
- Kaczmarek, M. (2015). Poczucie skuteczności a dobrostan ratowników medycznych. W: R. Gałązkowski, M. Wypych (red.), *Psychospołeczne czynniki warunkujące sprawność i dobrostan ratowników medycznych* (s. 20–26). Warszawa: Totem.

- Kiliszek, E. (2011). Rodzina wieloproblemowa w nadzorze sądowego kuratora rodzinnego. *Prace Instytutu Profilaktyki Społecznej i Resocjalizacji*, 17, 255–284.
- Knopp, D. (2021). Czynniki motywacyjne w służbach mundurowych. *Kwartalnik Bellona*, 704, 61–76. DOI: 10.5604/01.3001.0014.8640.
- Kupcewicz, E., Szczypiński, W., Kędzia, A. (2018). Satysfakcja z życia w kontekście życia zawodowego pielęgniarzek. *Nursing and Public Health*, 8, 27–32. DOI: 10.17219/pzp/75494.
- Kwadrans, Ł. (2019a). *Metody pracy wychowawczo-resocjalizacyjnej i profilaktycznej stosowane przez kuratorów wykonujących orzeczenia w sprawach rodzinnych i nieletnich*. Warszawa: Wydawnictwo IWS.
- Kwadrans, Ł. (2019b). Diagnoza, planowanie, metodyka pracy rodzinnych kuratorów sądowych. *Resocjalizacja Polska*, 17, 165–182.
- Lachman, M.E., Teshale, S., Agrigoroaei, S. (2015). Midlife as a Pivotal Period in the Life Course: Balancing Growth and Decline at the Crossroads of Youth and Old Age. *International Journal of Behavioral Development*, 39(1), 20–31. DOI: 10.1177/0165025414533223.
- Lazarus, R.S., Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal, and Coping*. New York: Springer.
- Madej, A. (2021). Korelaty wypalenia zawodowego – badania porównawcze między trzema grupami zawodów wysokiego ryzyka stresu. *Rozprawy Społeczne*, 16(4), 55–76. DOI: 10.29316/rs/140896.
- Mamczarz, P. (2016). *Psychologia zagrożeń w zawodach wysokiego ryzyka*. Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Mańkowska, B. (2017). *Wypalenie zawodowe. Źródła, mechanizmy, zapobieganie*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia Universalis.
- Medley, M.L. (1980). Life Satisfaction across Four Stages of Adult Life. *The International Journal of Aging and Human Development*, 11(3), 193–209. DOI: 10.2190/D4LG-ALJQ-8850-GYDV.
- Mehta, C.M., Arnett, J.J., Palmer, C.G., Nelson, L.J. (2020). Established Adulthood: A New Conception of Ages 30 to 45. *American Psychologist*, 75(4), 431–444. DOI: 10.1037/amp0000600.
- Michcik A., Ostrowska, M. (2013), Wypalenie zawodowe. Przyczyny, objawy, skutki, zapobieganie. *Bezpieczeństwo Pracy: nauka i praktyka*, 8, 22–25.
- Miśkiewicz, K. (2024). *Budowanie relacji w nadzorach kuratorskich. Praca w terenie*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Mockało, Z. (2009). Stres przewlekły w zawodzie strażaka – przegląd badań. *Bezpieczeństwo Pracy: nauka i praktyka*, 9, 20–23.
- Mróz, J. (2014). Znaczenie zasobów osobistych dla zachowań i przeżyć związanych z pracą pielęgniarzek. *Problemy Higieny i Epidemiologii*, 95(3), 731–736.
- Muskała, M., Kusztal, J. (2018). Kurator sądowy wobec nowych zadań i zmian w systemie resocjalizacji. *Studia Paedagogica Ignatiana*, 21(1), 19–39. DOI: 10.12775/SPI.2018.1.001.
- Nowak, P., Choła, Ł., Jawoszek, R. (2018). Satysfakcja z życia a sprawność fizyczna i zachowania zdrowotne żołnierzy komandosów. *Lekarz Wojskowy*, 96(3), 221–227.
- Nowosad, K. (2023). Self-Efficacy as a Predictor of Social Workers' Perceived Workload. *Labor et Educatio*, 11, 141–155. DOI: 10.4467/25439561LE.23.010.19215.
- Ogińska-Bulik, N. (2004). Wyznaczniki stanu zdrowia funkcjonariuszy policji. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Psychologica*, 8, 67–78.
- Ogińska-Bulik, N. (2006). *Stres zawodowy w zawodach usług społecznych*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Ogińska-Bulik, N. (2016). Zasoby osobiste a negatywne i pozytywne skutki doświadczeń traumatycznych u ratowników medycznych. *Medycyna Pracy*, 67(5), 635–644 DOI: 10.13075/mp.5893.00409.

- Okólska, K. (2019). Badania nad kuratelą sądową w Polsce po wprowadzeniu ustawy o kuratorach sądowych. *Nauki O Wychowaniu. Studia Interdyscyplinarne*, 2(9), 176–194. DOI: 10.18778/2450-4491.09.12.
- Olejnik, M. (2005). Średnia dorosłość. Wiek średni. W: B. Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), *Psychologia rozwoju człowieka. Charakterystyka okresów życia. T.2* (s. 234–263). Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Oleś, P. (2012). *Psychologia człowieka dorosłego*. Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Opora, R., Wirkus, Ł. (2021). *Funkcjonowanie kuratorskiej służby sądowej przed i w czasie pandemii COVID-19*. Warszawa: Wydawnictwo Difin.
- Ostrowska, M., Michcik, A. (2013). *Wypalenie zawodowe – przyczyny, objawy, skutki, zapobieganie*. Warszawa: Wydawnictwo CIOP-PIB.
- Pastwa-Wojciechowska, B., Piotrowski, A. (2016). Osobowościowe uwarunkowania skuteczności kadry penitencjarnej. *Resocjalizacja Polska*, 12, 77–89. DOI: 10.22432/pjsr.2016.12.06.
- Pavot, W., Diener, E. (1993). Review of the Satisfaction With Life Scale. *Psychological Assessment*, 5(2), 164–172.
- Piotrowski, A., Wirkus, Ł. (2022). Style radzenia sobie ze stresem i poczucie własnej skuteczności a wypalenie zawodowe wśród personelu kuratorskiej służby sądowej i służby więziennej. *Colloquium*, 1(45), 167–184. DOI: 10.34813/10coll2022.
- Piotrowski, A. (2012). Jakość życia i satysfakcja funkcjonariuszy Służby Więziennej. *Przegląd Więziennictwa Polskiego*, 74–75, 107–138.
- Poprawa, R. (2001a). Samocena jako miara podmiotowych zasobów radzenia sobie i szczęścia człowieka. W: I. Heszen, J. Życińska (red.), *Psychologia zdrowia w poszukiwaniu pozytywnych inspiracji* (s. 103–121). Warszawa: Wydawnictwo SWPS „Academica”.
- Poprawa, R. (2001b). Zasoby osobiste w radzeniu sobie ze stresem. W: G. Dolińska-Zygmunt (red.), *Podstawy psychologii zdrowia* (s. 103–141). Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Potocka, A. (2013). Zastosowanie modelu „wymagania pracy – zasoby” do badania związku między satysfakcją zawodową, zasobami pracy, zasobami osobistymi pracowników i wymaganiami pracy. *Medycyna Pracy*, 64(2), 217–225. DOI: 10.13075/mp.5893/2013/0018.
- Pyżalski, J., Merecz, D. (2010). *Psychospołeczne warunki pracy polskich nauczycieli. Pomiędzy wypaleniem zawodowym a zaangażowaniem*. Kraków: Wydawnictwo Impuls.
- Ryan, R.M., Deci, E.L. (2001). On Happiness and Human Potentials: A Review of Research on Hedonic and Eudaimonic Well-Being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141–166.
- Salovey, P., Mayer, J.D. (1990). Emotional Intelligence. *Imagination, Cognition and Personality*, 9(3), 185–211. DOI: 10.2190/DUGG-P24E-52WK-6CDG.
- Schaffer, D.R., Kipp, K. (2015). *Psychologia rozwoju. Od dziecka do dorosłości*. Gdańsk: Wydawnictwo Harmonia Universalis.
- Seligman, M.E.P. (1993). *Optyzmu można się nauczyć*. Poznań: Wydawnictwo Media Rodzina.
- Seligman, M.E.P. (2005). *Prawdziwe szczęście. Psychologia pozytywna a urzeczywistnienie naszych możliwości trwałego spełnienia*. Poznań: Wydawnictwo Media Rodzina.
- Selye, H. (1977). *Stres okiełznany*. Warszawa: Wydawnictwo PIW.
- Skowroński, B. (2014). Wypalenie zawodowe kuratorów, a ich poczucie własnej skuteczności i potrzeba superwizji. W: K. Marzec-Holka, K. Mirosław-Nawrocka, J. Moleda (red.), *Współczesne uwarunkowania i wzory procesów resocjalizacji, reintegracji i inkluzji* (s. 347–369). Warszawa: Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej.
- Skowroński, B. (2015). Stres sądowych kuratorów zawodowych wykonujących orzeczenia w sprawach karnych i nieletnich. *Resocjalizacja Polska*, 10, 209–227.
- Skowroński, B. (2016). Wypalenie zawodowe sądowych kuratorów zawodowych wykonujących orzeczenia w sprawach karnych i rodzinnych. *Resocjalizacja Polska*, 11, 185–209. DOI: 10.22432/Pjsr.2016.11.13.

- Stasiak, K. (2021a). *Ustawa o kuratorach sądowych. Komentarz*. Warszawa: Wydawnictwo LexisNexis.
- Stasiak, K. (2021b). Nawiązanie stosunku pracy z kuratorem. *Praca i Zabezpieczenie Społeczne/ Labour And Social Security Journal*, LXII(2). DOI: 10.33226/0032-6186.2021.2.6
- Sybiliska, O. (2023). Bezpieczeństwo i zagrożenia w pracy kuratora sądowego. *Zeszyty naukowe wyższej szkoły kadr menedżerskich*, 12, 83–97. DOI: 10.5281/zenodo.10608467.
- Szymków, K. (2018). Instytucja stałych opiekunów sądowych 1919–1929, *Folia Iuridica Universitatis Wratislaviensis*, 7(1), 70–75.
- Ustawa z dnia 27 lipca 2001 roku o kuratorach sądowych (Dz.U. z 2001 r. Nr 98, poz. 1071 ze zm.).
- Veenhoven, R. (2008). Healthy Happiness: Effects of Happiness on Physical Health and the Consequences for Preventive Health Care. *Journal of Happiness Studies*, 9, 449–469. DOI: 10.1007/s10902-006-9042-1.
- Wachowiak, A. (red.). (2001). *Jak żyć?: wybrane problemy jakości życia*. Poznań: Wydawnictwo Fundacji Humaniora.
- Wieprzicka, A. (2021). Stres i wypalenie zawodowe a kultura organizacyjna. *Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania GWSH*, 16, 159–174. DOI: 10.53259/2021.16.16.
- Windsor, T.D., Burns, R.A., Byles, J.E. (2013). Age, Physical Functioning, and Affect in Midlife and Older Adulthood. *The Journals Of Gerontology. Series B, Psychological Sciences and Social Sciences*, 68(3), 395–399. DOI: 10.1093/geronb/gbs088.
- Wirkus, Ł. (2015). Level of Occupational Stress of Court Probation Officers and Style of Coping with Stress. *Current Issues in Personality Psychology*, 3, 214–229. DOI: 10.5114/cipp.2015.53453.
- Wirkus, Ł., Stasiak, K. (2018). Jakość życia kuratorów sądowych. *Resocjalizacja Polska*, 15, 199–220. DOI: 10.22432/pjsr.2018.15.12.
- Wojcieszek, A., Nawalana, A., Majda, A. (2017). Poczucie własnej skuteczności oraz satysfakcji z życia w grupie małopolskich funkcjonariuszy Państwowej Straży Pożarnej *Problemy Pielęgniarstwa*, 25(1), 56–61. DOI: 10.5603/PP.2017.0009.
- Wołpiuk-Ochocińska, A. (2024). Poczucie własnej skuteczności oraz zasoby osobiste i organizacyjne jako predyktory poziomu odczuwanego stresu. *Zarządzanie Zasobami Ludzkimi*, 157, 87–102. DOI: 10.5604/01.3001.0054.6538.
- Wypych, M., Gałązkowski, R. (2015). Kształtowanie poczucia własnej skuteczności poprzez monitoring i rozwój kompetencji ratowników medycznych. W: R. Gałązkowski, M. Wypych (red.), *Psychospołeczne czynniki warunkujące sprawność i dobrostan ratowników medycznych* (s. 7–19). Warszawa: Totem.
- Xanthopoulou, D., Bakker, A.B., Fischbach, A. (2013). Work Engagement Among Employees Facing Emotional Demands: The Role of Personal Resources. *Journal of Personnel Psychology*, 12(2), 74–84. DOI: 10.1027/1866-5888/a000085.
- Zimbardo, P. G. (2002). *Psychologia i życie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Żołnierczyk-Zreda, D., Warszewska-Makuch, M., Barańska, P. (2021). *Przeprowadzenie analizy zagrożeń związanych z pracą kuratora sądowego oraz opracowanie zaleceń służących ich ograniczeniu*. Raport Nr 389/PZ/2021/NE Centralny Instytut Ochrony Pracy – Państwowy Instytut Badawczy.
- Żuralska, R., Mziray, M., Postrożny, D., Domagała, P. (2014). Poczucie własnej skuteczności a style radzenia sobie z sytuacją trudną u pielęgniarek pracujących z chorym umierającym. *Przedsiębiorczość i Zarządzanie. Organizacja i zarządzanie wyzwaniem dla pielęgniarek i położnych w nowoczesnej Europie*, 15(12), cz. 2, 131–141.

ABSTRACT

While there are many reports in the literature on the risks in the probation profession, there is an apparent gap in research on the level of their personal resources. The aim of the study undertaken was to analyse the sense of stress and coping levels, self-efficacy and life satisfaction of probation officers, taking into account the impact of sociodemographic and organisational variables. The study group consisted of a total of 133 probation officers of the criminal and family divisions aged 32–62, with the mean age being 46 years ($M = 45.8$ $SD = 1.03$). The PSS-10 Perceived Stress Scale by Cohen et al., the Generalized Self-Efficacy Scale (GSES) by Schwarzer and Jerusalem and the Satisfaction with Life Scale (SWLS) by Diener et al. were used. The results of our own study showed that probation officers in general experience average levels of stress and life satisfaction and a high sense of self-efficacy. Differential results were obtained due to variables such as age and length of service. Probation officers in early middle age (up to 45 years of age) had a statistically significantly higher sense of efficacy than respondents in late middle age (over 46 years of age). Furthermore, respondents with up to 20 years of seniority had higher levels of efficacy and life satisfaction than probation officers with more than 20 years of seniority. The results obtained may form the basis for further research aimed at assessing the personal resources of probation officers experiencing a range of professional risks.

Keywords: probation officer; stress and coping; sense of efficacy; life satisfaction

